

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

КАРТАВЦЕВ В. С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Галицький коледж імені В'ячеслава
Чорновола)

ТОМЧУК І. О.,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри права
(Галицький коледж імені В'ячеслава
Чорновола)

ПРИТУЛА С. А.,
студентка IV курсу юридичного
відділення
(Галицький коледж імені В'ячеслава
Чорновола)

УДК 343.352

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.33>

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Стаття присвячена кримінально-правовому аналізу злочину, передбаченого статтею 370 Кримінального кодексу України «Провокація підкупу». Зокрема, розглянуто поняття провокації підкупу. Дослідження багатьох наукових праць дає підстави зазначити, що немає єдиної думки щодо визначення цього поняття, але більшість науковців стверджує, що під провокацією підкупу слід розуміти підбурення кого-небудь на пропозицію або прийняття цієї пропозиції, обіцянки чи надання або отримання неправомірної вигоди. Авторами визначено деякі неузгодженості у такому формулюванні та запропоновано у зв'язку з цим внести певні зміни в кримінальне законодавство України.

Значна увага в статті приділена кримінально-правовій характеристиці елементів складу злочину, передбаченого статтею 370 Кримінального кодексу України. Проаналізовано також кваліфікуючу ознаку провокації підкупу – провокація підкупу, вчинена службовою особою правоохоронних органів, визначено основні положення щодо кваліфікації провокації підкупу та чи доцільним є декриміналізація цього злочину.

Проаналізувавши рішення Європейського Суду з прав людини та законодавство зарубіжних країн, доводиться, що суб'єктом провокації підкупу потрібно визначати не тільки службову особу, а й інших осіб, які досягли віку кримінальної відповідальності. Констатовано, що стаття, яка передбачає кримінальну відповідальність за провокацію хабара чи провокацію підкупу, є лише в деяких країнах Європи та пострадянського простору.

Визначено доцільність чіткого відмежування провокаційної діяльності, тобто провокації підкупу, від правомірних негласних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, які проводять правоохоронні органи.

Крім того, проаналізовано та узагальнено порівняння щодо встановлення відповідальності за провокацію підкупу за законодавством зарубіжних країн, а саме таких, як Киргизька Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан та Російська Федерація. Встановлено, що провокацію підкупу більшість з цих країн відносять до злочинів проти правосуддя, пов'язують її із процесом доказування (тобто виявлення та закріплення доказів) одержання чи давання підкупу.

Авторами запропоновано шляхи удосконалення положень діючого кримінального законодавства України стосовно провокації підкупу, які сприятимуть кримінально-правовій протидії цього злочину.

Ключові слова: *провокація, підкуп, підбурення, неправомірна вигода, співучасть, провокаційна діяльність, особа, яку провокують.*

Kartavtsev V. S., Tomchuk I. O., Prytula S. A. Criminal legal analysis of provocation of bribery under the legislation of Ukraine and foreign countries

The article deals with the criminal legal analysis of the crime called "Provocation of bribery" that is under the Article 370 of the Criminal Code of Ukraine is discussed. The concept of the provocation of bribery. The study of a great number of scientific works has suggested that there is no general consensus on the definition of this concept, but most scholars argue that the provocation of bribery should be understood as causing someone to offer or accept an offer, a promise to give/take a bribe. The authors have found out some inconsistencies in this wording and due to this they have proposed to make some changes in the criminal legislation of Ukraine.

Considerable attention is paid to the criminal legal characteristics of the elements of the crime that is under Article 370 of the Criminal code of Ukraine. The provocation of bribery committed by a law enforcement official is analysed as the qualifying feature of bribery provocation. The main principles on the qualification of provocation of bribery are defined as well as whether it is relevant to decriminalize this crime.

After reviewing the judicial decisions of the European Court of Human Rights and the legislation of foreign countries on provocation of bribery, it is necessary to determine that the subject of provocation of bribery is not only an authorized official, but also other persons who have reached the age of criminal responsibility. It is examined that the Article, which provides criminal liability for taking/giving a bribe or provoking a bribery, exists only in some European countries and the countries of the post-Soviet space.

This article also identifies the necessity at the legislative level to distinguish the provocation of bribery from lawful covert investigative (detective) actions and operative and investigative measures carried out by law enforcement agencies. In addition to this, the comparison of domestic legislation on liability for provocation of bribery with the legislation of foreign countries, such as the Kyrgyz Republic, the Republic of Belarus, the Republic of Bulgaria, the Republic of Armenia, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Tajikistan and the Russian Federation, is studied. The legislation of the above mentioned countries considers the provocation of bribery as the crime against justice in case of the process proving (that is the identification and the consolidation of evidences) the taking or giving a bribe by a person.

The authors suggest the ways to improve the principles of the current criminal legislation of Ukraine regarding the provocation of bribery that will contribute to the criminal legal counteraction of this crime.

Key words: *provocation, bribery, incitement, a bribe, complicity, provocative activity, a person being provoked.*

Вступ. Одним із пріоритетних напрямів сучасної правової політики нашої держави є перешкодження та протидія корупції, яка й досі не припинила свого існування. І від того, наскільки ефективно та успішно буде працювати правоохоронна система, насамперед залежить вирішення цієї проблеми. Саме тому сьогодні спостерігається чимало наукових дискусій стосовно доцільності кримінальної відповідальності за провокацію підкупу. Ця проблема залишається однією з найбільш складних у теорії кримінального права та є актуальною як для законодавця, так і для правозастосувачів, адже діяльність правоохоронних органів у сучасних умовах значно ускладнена високим ступенем кримінального професіоналізму корумпованих осіб. Саме тому кримінально-правовий аналіз та дослідження проблем провокації підкупу, порівняння законодавства України та зарубіжних країн у цій сфері викликає потребу в удосконаленні боротьби з корупцією в Україні в сучасних умовах.

Роботи, присвячені вирішенню проблем відповідальності за провокацію підкупу, належать таким науковцям, як П.Д. Гуїван, О.М. Грудзур, О.О. Дудоров, Н.А. Жерж, П.О. Загородіренко, М.І. Мельник, Б.М. Мирко, В.О. Навроцький, А.М. Овчаренко, М.Б. Саакян, О.В. Ус, С.Б. Фомін, Ю.А. Шевченко, Н.М. Ярмиш та інші. Проаналізувавши здобуті досягнення цих та інших вчених, можна зазначити, що все ж таки залишається дискусійним визначення провокації підкупу, не вирішеними є окремі питання кримінально-правової характеристики елементів складу злочину, передбаченого статтею 370 Кримінального кодексу України (далі – КК України) та його кваліфікації, недостатньо дослідженим є також досвід зарубіжних країн у цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є кримінально-правове дослідження складу злочину та особливостей кваліфікації провокації підкупу за законодавством України та зарубіжних країн, формулювання теоретично обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного КК України в частині кримінальної відповідальності за провокацію підкупу.

Результати дослідження. У КК України знайшла своє відображення правова норма, яка встановлює відповідальність за вчинення провокації підкупу (ст. 370 КК України) [1]. Слід зазначити, що в початковій редакції 2001 року вона мала назву «Провокація хабара», але в подальшому зазнала чимало змін. Так, у 2011 році після криміналізації поняття «комерційний підкуп» стаття отримала назву «Провокація хабара та комерційного підкупу». І саме тоді було введено нове поняття – «неправомірна вигода». У 2013 році, через те, що національне законодавство приводилося у відповідність до стандартів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [2], назву статті законодавець змінив на «Провокація підкупу», і вже тоді було розширено саме поняття «підкуп». Вона стала розповсюджуватися на усі види підкупу, включно і підкуп працівника підприємства, установи чи організації. Також провокація підкупу була віднесена до корупційних злочинів. Проте з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року [3] ця стаття виключена з примітки до статті 45 КК України, чим була позбавлена статусу корупційного злочину, що, вважаємо, є цілком обґрунтованим. Якщо брати до уваги рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема, «Тейксейра де Кастро проти Португалії», пункти 35, 36; «Худобін проти Росії», п. 128; рішення від 15 грудня 2005 р. у справі «Ванян проти Росії», № 53203/99, пункти 46, 47 [4], об'єктом заподіяння шкоди внаслідок провокації підкупу, як бачимо, виступає право на справедливе здійснення правосуддя. Саме тому, на нашу думку, такий злочин, як провокація підкупу, слід віднести до злочинів проти правосуддя та внести відповідні зміни до Особливої частини КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 370 КК України під провокацією підкупу розуміють «дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду». Покарання за такі дії передбачене у виді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років зі штрафом від двох-

сот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.), а за вчинення злочину службовою особою правоохоронних органів – від трьох до семи років позбавлення волі зі штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти н.м.д.г. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за провокацію підкупу стала більш суворою, адже за Кримінальним кодексом 1960 року (ст. 171 КК України) покарання за такі дії було передбачене у виді позбавлення волі на строк до двох років.

Незрозумілим є те, що саме законодавець розуміє під підбурюванням у цій статті, адже з огляду на ч. 4 ст. 27 КК України під ним слід розуміти умовляння, підкуп, погрозу, примус, інше схиляння до вчинення кримінального правопорушення. Навряд чи це можливо шляхом погрози, підкупу, примусу. Тому, вважаємо, застосування такої термінології в цьому разі є не зовсім доречним.

Думки науковців стосовно доцільності існування кримінальної відповідальності за провокацію підкупу є неоднозначними. На думку В.О. Навроцького, «провокація є єдиним або більш ефективним засобом виявлення злочинного наміру, запобігання більш тяжким злочинам, розкриття вчинених кримінально каранних діянь» [5, с. 157–159]. Натомість В.Д. Іванов стверджує, що «провокаційна діяльність є суспільно-небезпечною вже тому, що вона спрямована на організацію злочинів або підбурювання інших осіб до їх учинення» [6, с. 30]. Бурчак Ф.Г. вважає, що «незалежно від мотивів провокація злочину становить кримінально-карану дію, оскільки сам спосіб викривання, що полягає в підбурюванні до вчинення злочину, є суспільно небезпечним і повинен тягти кримінальну відповідальність» [7, с. 128].

Ознаками провокаційної діяльності є такі:

- охоплює намір особи, яка провокує, гарантувати односторонній вияв очікуваної моделі поведінки з боку тієї особи, яку провокують, яка містить тільки зовнішні ознаки злочинного діяння;

- провокаційна поведінка реалізовується шляхом односторонньої умисної діяльності з боку особи, яка є винною, що не усвідомлюється особою, яку провокують;

- метою провокатора є встановлення негативних наслідків для особи, яку провокують (наприклад, дискредитація, шантаж або створення штучних доказів обвинувачення).

Можна сказати, що під формою вираження дії під час провокації злочину розуміють суспільно-небезпечну дію, тобто активну поведінку винної особи. Щодо форми провокації підкупу, вони можуть бути різними (наприклад, поради, натяки, рекомендації, побажання тощо). Вона також може бути і усною, тобто проявляється за допомогою жестів, демонстрації зображень тощо. Знаряддям вчинення цього злочину можуть бути різноманітні засоби передачі та носії інформації (для прикладу, телефонний або факсимільний зв'язок, Інтернет тощо). Особа, що провокує, також може діяти як таємно, так і шляхом створення таких умов і обставин, які б викликали в особи намір вчинити цей злочин. З об'єктивного боку дії, які спрямовані на провокацію, в будь-якому разі повинні передувати злочинній поведінці тієї особи, яка провокується. До того ж формування обстановки, в якій відбувається вчинення злочину, повинно не тільки передувати вчиненню діяння особою, яку провокують, а й виникненню у такої особи наміру скоїти злочин.

Слід зазначити, що існує дуже тонка межа між провокацією підкупу і законними діями правоохоронних органів. ЄСПЛ вказує, що не є порушенням і не забороняється Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод використовувати у своїй діяльності таємних агентів, якщо це виправдано злочинном. ЄСПЛ у своїй практиці чітко визначає те, що дії правоохоронного органу є законні і легальні, якщо правоохоронний орган включається в роботу, коли є інформація, що неправомірна діяльність уже відбувається, і він хоче її припинити і затримати відповідну особу. При цьому Європейський суд зазначає, що всі процедури повинні бути чіткими і прозорими, а саме розслідування має проводитися пасивно. Тобто не створюється моделювання ситуації, безумовно, що це має бути пасивна дія [4]. Тобто правоохоронці не можуть і не мають права спонукати особу до вчинення тих чи інших дій вмовлянням чи пропозиціями, тому що це вже не буде стадія пасивного розслідування, а власне провокація підкупу. Вести діалог повинна особа, яку підозрюють, від неї

має виходити ініціатива, а правоохоронний орган має підтримувати ту ініціативу, виконуючи спеціальне завдання. Якщо ж задіяний правоохоронний орган, буде підбурювання до вчинення злочину, а це є порушенням права особи на справедливий судовий розгляд згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [8].

Щодо предмету складу злочину «Провокація підкупу», то ним має визнаватися, як вірно зазначає О.В. Ус, «неправомірна вигода – кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав» [9, с. 67].

Початковим моментом провокації підкупу є дія особи, яка спрямована на створення обстановки, що встановлює намір скоїти злочин. Кінцевим моментом є виникнення в особи наміру вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні. Отже, можна дійти висновку, що провокація підкупу належить до злочинів з усіченим складом, тобто вважається закінченим з моменту створення відповідних обставин та умов, незалежно від того, чи особа вчинила цей злочин чи ні.

Стосовно суб'єктивної сторони провокації злочину, то слід погодитися з думкою П.О. Загородіренка, яка зазначає, що вона «характеризується наявністю прямого умислу і спеціальної мети – викриття особи. Прямий умисел свідчить, що винна особа усвідомлює провокаційний характер власних дій щодо іншої особи, яку вона провокує, і бажає вчинити такі дії. Відносно наслідків у вигляді виникнення у особи наміру вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні з боку провокатора можливий також тільки прямий умисел. Водночас під час провокації у провокатора, по суті, відсутнім є прямий умисел на вчинення особою злочину. Тобто вчинення злочину не є кінцевою метою, а є засобом досягнення кінцевої мети – викриття спровокованої особи» [10, с. 158]. Якщо не буде в діях особи зазначеної мети, ми не можемо цю особу притягнути до відповідальності за провокацію підкупу. Мотиви для кваліфікації за ст. 370 ККУ можуть бути різними (наприклад, помста, заздрість, кар'єризм тощо).

Стосовно суб'єкта провокації злочину науковці Р.В. Перелигіна та Б.М. Мирко стверджують, що «суб'єкт складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України, є спеціальним – службова особа як публічного, так і приватного права, а за ч. 2 цієї статті суб'єктом злочину може бути тільки працівник правоохоронного органу» [11, с. 290]. Тобто відповідно до чинного кримінального законодавства обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 370 КК України, є вчинення особою дії з використанням свого службового становища. Однак на цей час з погляду багатьох науковців доволі актуальним залишається питання щодо потреби у внесенні змін до ст. 370 КК України, а саме в частині визначення суб'єктом злочину не тільки службову особу, а й інших осіб, які досягли віку кримінальної відповідальності. Підтримуючи таку позицію, варто зазначити, що на цей час у разі провокації підкупу особою, яка не є службовою, відповідальність передбачена за такі дії відповідно за тією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає покарання за злочин, що був спровокований (наприклад, ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369 тощо) і за ч. 4 ст. 27 КК України (підбурювання). Це викликає певні неузгодженості. Адже під час кваліфікації такої дії, як співучасть, у цих злочинах відсутніми є суб'єктивні ознаки співучасті, немає єдиного умислу, бажаного наслідку для усіх співучасників. Тому такі дії ми не можемо кваліфікувати як підбурювання до цих злочинів. Проте відповідальність за провокацію підкупу для цих осіб повинна бути передбачена.

Щодо кримінальної відповідальності особи, яку схилили до одержання чи давання неправомірної вигоди, тобто у разі її провокації, у судовій практиці та науці кримінального права існує узвичаєний підхід, згідно з яким провокація підкупу не виключає кримінальну відповідальність особи, яку провокують. Про це говориться у п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [12]. Як вірно стверджує щодо цього М.І. Мельник, «кримінальний закон не передбачає звільнення від кримінальної відповідальності того, хто одержав хабара, на тій підставі, що не він сам виявив ініціативу в одержанні хабара, а вона була йому запропонована чи навіть

нав'язана» [13, с. 196]. Аналогічно зазначає Н.М. Ярмиш «...особа, яку схилили до вчинення протиправних дій, залишається злочинцем, як і той, хто прийняв рішення про такий вчинок самостійно» [14, с. 147]. Погоджуючись з вищезазначеними думками науковців, на підтвердження можна додати, що така обставина, як провокація злочину, не згадується в розділі VIII Загальної частини КК України «Обставини, що виключають злочинність діяння».

Згідно зі статтею 24 Закону України «Про запобігання корупції» [15] є чітко визначений алгоритм дій стосовно того, як посадовець має діяти, якщо його провокують на хабар. Він має, відповідно, відмовитися від пропозиції, за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію, залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників, та повідомити своєму керівництву, але, на жаль, практично ніхто цього не робить.

Щодо законодавства зарубіжних країн, то в більшості з них не визнається кримінально караним таке діяння, як умисне схилення до вчинення злочину. Натомість кримінальна відповідальність за провокацію підкупу передбачена у нормах Кримінальних кодексів Киргизької Республіки [16], Республіки Білорусь [17], Республіки Болгарія [18], Республіки Вірменія [19], Республіки Казахстан [20], Республіки Таджикистан [21] та Російської Федерації [22], хоча не у всіх має однаковий зміст.

Так, ст. 396 глави 34 «Злочини проти правосуддя» КК Республіки Білорусь передбачає відповідальність не за провокацію підкупу, а за інсценування отримання хабара, незаконної винагороди або комерційного підкупу, а саме передбачає відповідальність за «передачу посадовій особі, працівникові державного органу або іншій державній організації, яка не є посадовою особою, або працівникові індивідуального підприємця або юридичній особі грошей, цінних паперів, іншого майна або надання послуг майнового характеру з метою штучного створення доказів вчинення злочину або шантажу».

Ст. 307 глави 8 розділу IV КК Республіки Болгарія закріплює норму про те, що «хто навмисно створює обстановку або умови, що викликають пропозицію, дачу або одержання хабара з метою нашкодити тому, хто дасть або прийме хабар, карається за провокацію хабара позбавленням волі до трьох років».

Щодо Республіки Таджикистан, то розділ XIII «Злочини проти державної влади» глава 30 «Злочини проти державної влади, інтересів державної служби» містить статтю 321 «Провокація хабара», яка встановлює відповідальність за «спробу передачі посадовій особі, посадовій особі іноземної держави чи посадовій особі міжнародної організації без їх згоди грошей, цінних паперів, іншого майна або надання йому послуг майнового характеру з метою створення штучних доказів отримання хабара». Своєю чергою КК Республіки Таджикистан пов'язує провокацію хабара зі злочинами проти державної влади та інтересів державної служби, до яких входять також давання і одержання хабара. Об'єктом провокації хабара є суспільні відносини порядку оплати праці службових осіб і суспільні відносини, які виникають під час виявлення та закріпленні доказів давання-одержання хабара». [23, с. 151].

У главі 31 «Злочини проти правосуддя» КК Російської Федерації міститься стаття 304 «Провокація хабара, комерційного підкупу або підкупу в сфері закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення державних або муніципальних потреб», яка передбачає відповідальність за «провокацію хабара, комерційного підкупу або підкупу в сфері закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення державних або муніципальних потреб, тобто спроба передачі посадовій особі, іноземній посадовій особі, посадовій особі міжнародної організації, особі, яка виконує управлінські функції в комерційних чи інших організаціях, або особі, вказаній у частині першій статті 200-5 цього Кодексу, без її згоди грошей, цінних паперів, іншого майна або надання йому послуг майнового характеру, надання інших майнових прав з метою штучного створення доказів вчинення злочину або шантажу».

Кримінальна відповідальність за провокацію підкупу у кримінальному законодавстві зарубіжних країн часто пов'язується із відповідальністю за провокацію комерційного підкупу. Так, ст. 253 «Комерційний підкуп» глави 9 «Кримінальні правопорушення проти інтересів служби у комерційних і інших організаціях» КК Республіки Казахстану передбачає відповідальність за «незаконну передачу особі, яка виконує управлінські функції

в комерційній або іншій організації, грошей, цінних паперів або іншого майна, а також незаконне надання йому послуг майнового характеру за використання ним свого службового становища, а також за загальне заступництво чи потурання по службі в інтересах особи, що здійснює підкуп».

Також ст. 237 «Комерційний підкуп» глави 34 «Злочини проти інтересів служби в комерційних і інших організаціях» розділу VII «Злочини проти власності і порядку здійснення економічної діяльності» КК Киргизької Республіки передбачає відповідальність за «незаконну передачу особі, яка виконує управлінські функції в комерційній або іншій організації, грошей, цінних паперів, іншого майна, а також незаконне надання йому послуг майнового характеру за вчинення дій (бездіяльності) в інтересах особи, що здійснює це з використанням цією особою службового становища».

КК Республіки Вірменії встановлює кримінальну відповідальність у ст. 350 «Провокація хабара або комерційного підкупу», що належить до Розділу «Злочини проти правосуддя» (Глава 35). Під провокацією хабара або комерційного підкупу законодавець Вірменії розуміє спробу передачі службовій особі або особі, яка здійснює розпорядчі чи інші управлінські функції в комерційних чи інших організаціях, без її згоди грошей, цінних паперів, іншого майна або надання їй послуг майнового характеру з метою створення штучних доказів злочину або шантажу. Покарання за такі дії – позбавлення волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Отже, проаналізувавши вищезазначені кодекси зарубіжних країн, можна зробити висновок, що тільки в КК Республіки Болгарія та КК Республіки Таджикистан провокація підкупу належить до злочинів проти державної влади та інтересів державної служби, натомість у інших – до злочинів проти правосуддя. Стосовно суб'єкта даного злочину, то у всіх досліджуваних нами кодексах ним може бути будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, а не лише службова особа, як зазначено в національному законодавстві. Об'єктивні ознаки провокації підкупу у КК зарубіжних країн є достатньо схожими між собою і фактично передбачають покарання за інсценування підкупу. Як було зазначено вище, також вважаємо, що провокацію підкупу слід відносити до злочинів проти правосуддя, пов'язуючи його з процесом доказування (тобто виявлення та закріплення доказів) одержання чи давання підкупу. З огляду на це можна зазначити, що безпосереднім об'єктом провокації підкупу потрібно визначати суспільні відносини, які мають місце під час виявлення та закріплення доказів давання-одержання підкупу.

Також варто зазначити, що окремі зарубіжні науковці провокацію підкупу взагалі розглядають як привід для декриміналізації. Так, ще у 2002 році Акрам Трад Аль-Фаїз зазначав, що «...норма про відповідальність за провокацію хабара фактично не працює, а саме діяння в практиці України трапляється дуже рідко» [24, с. 9]. Хотіли б підтвердити той факт, що в Україні наразі немає вироків у кримінальних провадженнях за ст. 370 КК України, та спостерігається незначна кількість зареєстрованих правопорушень. Для прикладу, 2018 р. – 26 справ, 2019 р. – 22 справи, 2020 р. – 2 справи [25]. Проте вважаємо, що це не є приводом для декриміналізації цього злочину.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, дослідивши теоретичні та практичні аспекти провокації підкупу, можна дійти таких висновків та надати пропозиції щодо вдосконалення чинного КК України в частині кримінальної відповідальності стосовно цього злочину:

1. Передбачити кримінальну відповідальність за провокацію підкупу в Розділі XVIII КК України «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», адже об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини щодо охорони права на справедливе здійснення правосуддя, зокрема, суспільні відносини, які виникають під час виявлення та закріплення доказів надання та одержання неправомірної вигоди.

2. Суб'єктом цього складу злочину слід визначати будь-яку фізичну осудну особу, яка досягла віку кримінальної відповідальності – 16 років, а в кваліфікованому складі – вже спеціального суб'єкта злочину – службову особу або працівника правоохоронного органу.

3. Провести чітке розмежування між провокацією підкупу і законними діями правоохоронних органів, встановити чітку та прозору процедуру надання дозволу на застосування таких оперативно-розшукових заходів, їх здійснення та контролю за цими діями, розробити алгоритм законності проведення затримання службової особи у разі вимагання нею неправомірної вигоди, щоб у подальшому її викрити. Якщо враховувати європейську практику, то працівникам правоохоронних органів потрібно дати більше можливостей діяти в цій ситуації, але щоб їхні дії при цьому були законними і чесними.

4. Передбачити кримінальну відповідальність за провокацію підкупу в статті 384⁻¹ КК України, виклавши її в наступній редакції:

Стаття 384⁻¹. Провокація підкупу

1. Провокація підкупу, тобто умисне схиляння особи до пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду, або спроба передачі службовій особі без її згоди грошей, цінних паперів, іншого майна або надання їй послуг майнового характеру чи інших майнових прав з метою штучного створення доказів вчинення злочину – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Те саме діяння, вчинене службовою особою або працівником правоохоронного органу, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років зі штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Сподіваємося, що запропоновані шляхи удосконалення положень діючого кримінального законодавства України стосовно провокації підкупу сприятимуть кримінально-правовій протидії цього злочину.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2649> (дата звернення 15.07.2020 р.).
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). Дата підписання: 27.01.1999 р. Дата ратифікації Україною: 18.10.2006 р. Дата набрання чинності для України: 01.03.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення 15.07.2020р.).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та національного агентства з питань запобігання корупції. Закон України від 12.02.2015р. № 198-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 17. ст. 118.
4. Декілька рішень ЄСПЛ щодо провокації злочину. URL: <https://radako.com.ua/news/dekilka-rishen-iespl-shchodo-provokaciyi-zlochynu> (дата звернення 16.07.2020 р.).
5. Навроцький В.О. Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4. С. 157–159.
6. Иванов В.Д. Предупреждение и пресечение органами внутренних дел подготовляемых преступлений: учеб. пособ. Хабаровск : Хабар. ВШ МВД СССР, 1984. 64 с.
7. Бурчак Ф.Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву. Киев : Наук. думка, 1969. 216 с.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Дата підписання: 04.11.1950 р. Дата ратифікації Україною: 17.07.1997 р. Дата набрання чинності для України: 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 15.07.2020 р.).
9. Ус О.В. Провокація підкупу: аналіз складу злочину й питання кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 16. Том 2. С. 66–70. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2015_16%282%29__20.pdf (дата звернення 15.07.2020 р.).

10. Загодіренко П.О. Провокація злочину: кримінально-правовий аналіз та удосконалення діючого законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6–1. Том 2. С. 157–159. URL: [http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2013_6-1\(2\)__40.pdf](http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2013_6-1(2)__40.pdf) (дата звернення 15.07.2020 р.).

11. Перелигіна Р.В., Мирко Б.М. Щодо окремих аспектів кримінальної відповідальності за провокацію підкупу. *Часопис Київського університету права*. 2018/2. С. 289–292.

12. Про судову практику у справах про хабарництво. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. № 5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02> (дата звернення 15.07.2020р.).

13. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2000. 256 с.

14. Ярмиш Н.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації (злочини проти життя та здоров'я особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг): навчальний посібник. Київ : Національна академія прокуратури України, 2014. 192 с.

15. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://.gov.ua/laws/showzakon.rada/1700-18#Text> (дата звернення 18.07.2020 р.).

16. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 02.02.2017 г. № 19. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8264/file/Kyrgyzstan_CC_2016_am2019_ru.pdf (дата обращения 18.07.2020р.).

17. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 09.07.1999 г. № 275-3. URL: <https://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата обращения 18.07.2020 р.).

18. Уголовный кодекс Республики Болгария от 15.03.1968 г. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109257#text> (дата обращения 18.07.2020р.).

19. Уголовный кодекс республики Армения от 14.01.2017 г. № 3Р-7. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8237/file/Armenia_CC_am2016_ru.pdf.

20. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3.07.2014 г. № 226-V. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#pos=284;-166&pos2=3702;-62 (дата обращения 18.07.2020 р.).

21. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998 г. № 574. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325&doc_id2=30397325#pos=84;-100&pos2=3260;-84 (дата обращения 18.07.2020 р.).

22. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 г. № 63-ФЗ. URL: http://www.pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102041891&rdk=&link_id=1 (дата обращения 18.07.2020 р.).

23. Грудзур О. Кримінально-правова характеристика хабара за законодавством зарубіжних країн. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 2. С. 150–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varny_2009_2_16.

24. Акрам Т.А. Відповідальність за хабарництво за кримінальним законодавством Йорданії і України (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2002. 16 с. URL: <http://crimpravo.com/wp-content/uploads/2016/12/Akram-Trad-Al-Fayiz-Vidpovidalnist-za-habarnitstvo-za-kriminalnim-zakonodav-stvom-Jordaniyi-iUkrayini.pdf> (дата звернення 18.07.2020 р.).

25. Статистична інформація Генеральної прокуратури України про зареєстровані кримінальні правопорушення за результатами їх досудового розслідування за 2018–2020 рр. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 20.07.2020 р.)

